

Skane
Onsjö ö. Fresta lode. 1
Hörsnäs ö. Munkåsens sn. I.

Hedger Persson
1931.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hallaröd.

^{prö}
Hallaröd, Onsjö härads nordligaste socken, skall enligt sägner, vars trovärdighet naturligtvis får tagas med reservation, ha fått sitt namn av att där ~~ludom~~ varit en offerplats. Offren skall ha verkställts på de där befintliga stenhallarna och röd skall ha sitt ursprung av blodets röda färg. (Troligt är dock att hallaröd kommer av tvenne ursprung, nämligen de där befintliga stenhallarna och rödja. Trakten är ju skogbevuxen och troligen ha stora röjningsarbeten behövt företags, för att bereda odlad mark. Inom socknen lär finnas en källa helgad åt S:t Olof. I Hallaröd har i forna dagar varit marknads- och tingsplats, men dessa båda saker ha sedan blivit flyttade till Hörby.

I Rugerup finnes en backe, som ännu kallas "Marknadsbacken, på vilken förr fanns en jämn plats bevuxen med ljung. Hallaröd har en mycket gammal kyrka, vilken visar att trakten varit bebyggd redan i tidig medeltid. Den ligger på en höjd och från dess torn har man en vacker utsikt över nejden .

3370

Marknadsbacken

Hallaröds
kyrka.

II.

Göingeboken.

Göingeboken kallades en mycket stor ihålig bok, som stod vänster om vä-
gen när man kommer från Vittseröd förbi Uggleskri, i närheten av den
plats där det brukade vara kvarnstensupplag från Vittseröds stenskog.
Denna bok var flera hundra år gammal och hade en så vidlyftig stam,
att den ~~ihåll~~ rymde tre a fyra personer. Under det stora trädet f
fanns en jämn gräsbevuxen plan. Här brukade göingarna hålla och beta,
samt äta sitt mellanmål när de voro ute i åckor och körde till stä-
derna och sålde sina produkter. Såsom i annat sammanhang omtalats bru-
kade skogsbygdens befolkning taga denna väg när de skulle till Malmö
och Lund för att göra affärer.

III.

Uggleskri.

Uggleskri ligger i närheten av Vittseröd på vägen mot Halleröd. Namnet
har det möjligen fått ~~av~~ av, att det fanns gott om ugglor i den om-
givande skogen och att dessa under nätterna läto höra sina skri. En-
ligt uppgift fanns där många ihåliga träd där ugglorna hade sin hem-

Skriv endast på denna sida!

Göingeboken

Uggleskri

vist. Den s. k. hornuven (ugglehanen) brukade skrika mycket där.

I sammanhang härmed kan nämnas att när ugglorna vid vintertiden kommo fram till husen ansågs detta båda sträng vinter, samma var förhållandet om raphönsen kommo nära boningshusen. Det ansågs även båda dödsfall om ugglorna kommo & in på gårdarna.

IV.

Det gamla stenbrottet i Vittseröd.

I Vittseröd tillhörande N. Munkarps församling, ~~av kvarnstenen~~ finnes en skog som kallas Stenskogen. I denna skog bedrevs fordom en livlig kvarnstensindustri. Denna industri är säkerligen ~~en~~ mycket gammal, ty prosten Nils Ringius i Höör omtalar i sin beskrivning över pastoratet 1747 ~~och~~ följande angående Vittseröd.

"Hvisseröd By" består af 5 Numer, och är belägen uti Onsiö Härad; Jordmohnen här till är Svartmylla, och Näringsmedlet är qvarnstenshygge.

Vittseröds kvarnstener skickades till olika delar av Skåne, men huruvida någon export till utlandet bedrevs har jag ej hört.

En person vid namn Johannes Pålsson, som är född i Hallaröds församling, har i sin ungdom varit med vid arbetet i stenbrottet och har ut-

Uggelbruk

*Stenbrottet
i Vittseröd*

förligt berättat hur arbetet bedrevs där.

Rålsson berättar, att i Vittseröds stenskog fanns tre sorter sandsten.

En sort fanns, som var ganska lös, en andra sort var något hårdare och ^a

användes till kvarnsten en tredje sort, ka som kallades skälling var

ännu hårdare. Kvarnstenen låg i s.k. kistor, vilka lågo i svag lutning

öster-väster. I början av sagesmannens arbete i stenskogen kördes

stenarna upp med oxar, men när brottet blev djupare användes en hiss-

inrättning. I graven, som sagesmannen sade, fanns två avsatser. På första

avsatsen fanns en hästvandring, som var förbunden med ett pumpverk.

Med denna pumpade man upp vatten ur det djupa hålet. Vattnet

blev pumpades upp i rännor tills det kom över gravens kant, därefter

rann det ned i ett nedanför liggande kärr där, ~~xxxxxxxxxxxx~~ varifrån

det genom ett ^vunderjordiskt avlopp rann ut i en större bäck.

Kistorna voro av olika storlek, men stenblocken togod upp så stora,

som möjligt. Ibland voro kistorna så små, att där endast kunde bli en

halv kvarnsten, och i det fallet tog man och högg ut två halvor, som

sades sammantades med ett eller ett par järnband.

När stenen ^{lossas från sitt skikt} ~~så~~ ~~skulle~~ ~~man~~ ~~hackade~~ man runt omkring stenen och sedan ~~man~~

*Oliver
Skennete*

Kistorna

*Lothar Engström
av Flensås*

högg man hål för att kunna sätta in ett slags kilar, som kallades vägg-
gar. Dessa liknade i det närmaste sådana kilar eller "blajlar", som
man brukar använda för att klyva timmerstockar med. (Dessa kilar äro
av järn.) Kilarna eller väggarna voro tjockare i eggen än träkilarna
och hade liksom en nacke och sedan ett huvud där man slog. När väggar-
na sattes in i det huggna hålet sattes bläckbitar mellan denne och
stenen. Sedan väggar placerats runt omkring blocket, som skulle lossna,
slog man på kilarna, så att blocken lossnade och sedan lyftes de upp
med spett för att sedan föras upp på avsatsen. När blocket kommit upp
på fast mark formades det till den form det skulle ha. De flisor, som
höggos av, forslades bort åt Vättserödshället och där har nästan hela
berg bildats.

Stenarna, som endast ~~xxxx~~ voro halva, när de togs upp, sades tagas
upp på "stobb", men de, som voro så stora att de kunde tagas upp hela,
sade man, att man tog upp på fläcken och malningssidan togs da på
fläcken. När stenarna skulle mätas ut i olika storlekar, mättes de i
s. k. spann. ~~xxxx~~ Stenens diameter mättes ut ~~xxx~~ i olika många spann,
ett mått av ungefär ett kvarters längd (1/4 aln).

De olika hålen eller gravarna där stenen togs upp, hade var sitt namn.

Skriv endast på denna sida!

*Löshugg-
ning av
stenen.*

*Blasarna
av den
stenen*

Sålunds fanns en grav, som kallades "Faugagraven", efter ett par ogifta bröder, som först börjat stenupptagningen där. Där fanns mycket präktig sten och där bröts sten i många år.

Faugagraven,

Ett annat hål kallades "Faus hål", här arbetade man en hel sommar, men de fingo ej mera än en halv kvarnsten, varför det dåliga resultatet antagligen givit upphov till namnet. Här försökte man sig på med ett nytt sätt, att taga upp stenblocken. Man försökte att komma på stenarna underifrån, för att få upp vattnet och slippa använda pumpverket, men det lyckades icke.

Faus hål

En grav kallades "Johannesgraven" efter en, som hette Johannes. Denne skulle först ha börjat bearbeta denna grav. I denna togs sten i många år.

*Johannes-
graven*

Vid stengravarna fanns en slags bodar, som uppmurats av avfallsstenar och täcktes med torvtak. Dessa bodar användes av arbetarna, när de intogo sine måltider. En av bodarna kallades "Långaboen", ty den användes av arbetare från Lund, som togo upp sten till Lunds domkyrka.

*Bodarna
hos arbetar-
na bodde.*

Enligt Fålssons berättelse skulle man under 1600-talet ha lagit sten till domkyrkan i Lund i Vittseröd. (Antagligen har detta varit vid någon reparation eller tillbyggnad av kyrkan). Arbetare tillhörande

domkyrka voro utsända. S. k. skogslega utbetalades till Clemensson i Vittseröd, för att han skulle köra blocken till Stehags järnvägsstation och lasta dem där. Innan här fanns järnvägar kördes blocken från skogen med oxar, men sedan transporterades de vidare med hästar.

De block, som uthöggs för domkyrkans räkning, endast s. k. "skövhoggs" vid brottet, för att sedan putsas färdiga vid bestämmelseorten.

Den sten, som kallades skälling, var nästan lika hård som flinta. Enligt Fålssons uppgift skall den av grosshandlare Wilh. Sonesson vid Bögerup placerade Stenbocksstenen vara av skälling.

Inne i kvarnstenen förekom, fast mycket sällsynt, bitar av kol.

I Vittseröds stenskog där driften sedan omkring ett trettiotal år är nedlagd, finnes ännu många kvarnstenar, som av en eller annan anledning ansetts odugliga. Dessa stenar vittna om det flitiga arbete, som här en gång varit i gång. Djupa hålor finnas kvar visande var stenblocken upptagits, men dessa äro nu längs sidorna övervuxna med gräs och mossor, och i denna skog där förut spett och hammarslag genljödo i kapp med mejaropen är det nu tyst och öde och naturen ligger här i ro och vila. I närheten av stenbrottet särskilt i Vittseröd och Stockamöllan finnes en stor del kvarnstenar inmurade och placerade på olika platser,

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Clemensson
transportering*

*Clemensson
gruvning*

Stenbocksstenen

*Kvarnstenar -
industriella
suppliorer*

minnande om den rörelse, som en gång varit en viktig inkomstkälla för orten och även utgjort en orsak till att denna ort kommit i livliga-
re beröring med yttervärlden än vad eljest skulle varit fallet.

V.

Vittseröds by och stenbrottet.

Vittseröd var fordom en by med några gårdar. ~~xxxxxx~~ Stenbrottet var då gemensam egendom, där varje bonde hade rätt att hugga de stenar han ville och sedan avyttra dem till vem, som ville köpa.

Nuvarande ägaren till Vittseröds gård heter Clemensson. Hans stamfar inköpte en av Vittserödsgårdarna och inköpte sedan efter hand flera av de andra gårdarna, vilka han sammanslog. Han övertog sedan även stenbrottet och anställde arbetare, som högg upp stenarna, vilka han sedan sålde och fick bra betalt för.

I Vittseröd fanns såsom förut nämnda en krog. Denna var belägen på den gård, som nu innehaves av Karl Olin och den siste krögaren, som bodde där hette Winqvist. En krögare var bekant för att späda ut brännvinet med vatten, varför Lars Clemensson (Edv. Clemenssons farfar och den, som sammanslog gårdarna) på skämt sade till honom, att han skulle ha hälften

*Vittseröds
by och sten-
brotte*

*Vittseröds
krog*

len. Pålsson berättar att vid Rävaklint på gränsen mellan Vittseröd och Billinge fanns ett ~~stark~~^{stark} midre stenbrott. Stället hade antagligen fått sitt namn därav, att där var gott om rävar och grävlingar. Vid Rävaklint kunde man ibland få se de små rävungarna leka.

Vid Bögerup fanns också ett mindre stenbrott.

På ett ställe mellan Vittseröd och ~~Munkarp~~ Røgerup, där Munkarps, Billinge och Hallaröds socknar gränsar samman fanns ett stenbrott, som kallades "Stenbjer". Detta tillhörde både Vittseröd och Røgerup.

VII.

Namn på hallar och sägner därom.

Det kärr, som låg på gränsen mellan Munkarp och Hallaröd, kallades Gamle damm. Vid kanten av detta kärr ~~ligger~~ på gränsen mellan Vittseröd och Vättseröd kallas Skarshall. Denna hall är mycket brant mot Vättserödshället. På utsprånget av denna brant byggde många svalor sina bon.

En annan hall kallas "Drages hall".

På gränsen mellan Røgerup och Munkarp ligger en hall, som kallas Kneberhall. På 1700-talet var Kneberhall allmänning. Vid denna låg ett hus,

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Rävaklint

Stenbjer

Skarshall

Drages hall

Kneberhall

som tillhörde byn. Detta hus var bortarrenderat, men den person, som bodde där kunde ej betala den stadgade jordskylten, varför byamännen vräkte honom. Genom denna åtgärd trodde de, att han skulle komma från socknen, ty de voro ej intresserade av, att ha honom där. Men denna förhoppning blev gäckad därigenom, att han flyttade in i en skreve i berget där han beredde bostad åt sig och sin familj. Såsom barn hade Pålson sett ~~grotta~~ i Kneberhell, som varit ~~hans~~ bostad, och han sade, att på denna tid fanns där ännu rester efter träkol.

I närheten av Djupadal, Färingtofta socken finnes en hall som kallas Nättehäll. I Djupadal hade man en källare, där man bland andra saker även hade en Öltunna. En kväll då man satt inne i storstugan, hörde man att där var någon, som tappade öl i källaren, och då man frågade, vem det var, svarade någon i källaren, "de e lille Sune frå Nättehäll!"

Någon av de innevarande sade då, "Jag så tappa i Guds namn då!" men då sprang han och tog "svicken" till tunnan med sig, så att drickat rann ut. När de kommo ned i källaren stod där en kittel som tjuven i brådskan ej fått med sig, men ölet i tunnan var utrunnet.

Den, som var och tappade dricka, var ett troll eller en pyssling, som troddes ha sin hemvist i Nättehäll och när han så hörde Guds namn nämnas, blev han rädd och

Skriv endast på denna sida!

sprang sin väg.

Nättehäll

Folles från
Nättehäll

Ett par broar.

Hålsaxa bro i Hunkarys församling var förr mötesplatsen för Onsjö och Frosta härads länsmän när de voro ute och synade sina respektive härads vägar.

I närheten av Vittseröd fanns ett större kärr, som kallades Norradammarna. Mellan Vittseröd och Vättseröd fanns ett ställe, som kallades "Göngava". Här låg en dålig bro, men på vårarne när vattnet i Norradammarna stod högt, hände det att vattnet steg över sina bräddar och över vägen, så att man fick vada över denna. Göngarna brukade på sina stadsäckor färdas denna väg och därför måste de när de skulle över denna plats. Därför fick det namnet "Göngava".

IX.

Några krogar, ett bränneri och ett lönnkrögeri.

Förutom det nämnda kroget vid Vittseröd med en krögare, som hette Winqvist fanns där ett vid Vättseröd (Västere brukar man säga på dialekt uttalet) med en krögare, som hette Lindgren. Ett krog fanns i närheten av Kellbergs vid Hasslebro med en krögare, som hette Lövendal dock

Skriv endast på denna sida!

*Hålsaxa
bro*

"Göngava"

*Vittseröd
krog*

*Vättseröd
krog*

Hasselbro krog.

serverades här huvudsakligen öl.

I Uggleskri fanns ett lönnkrögeri, som naturligtvis hade sina kunder.

I Långhult fanns ett större bränneri.

Troligen voro göingarna flitiga krogkunder, ty Pålsson sade, att de bru-

kade köra elva mil på töl (12) da.

Av ovanstående synes att det ej var ont om näringsställen och att des-

sa voro flitigt besökta av de vägfarande är ej att betvivla.

X.

Öknamn och uppräknig av de styggaste gummorna

i Hallaröd.

Pålsson berättar, att man i hans ungdom hade särskilda namn och kän-
netecken på en del gummor i Hallaröd. En del av dessa voro kända för
att föra sladder eller eljest utmärka sig. I en del fall liksom rim-
made namnen på varandra och sagesmannen räknade upp dem i den ordning
de brukade förekomma.

Pårran å Dahlbäckorna, Skottan å Galtan, Odran å Nällan, Häxan å Pjäxan,
Åskan å Väskan, Kärran å Lean, Dahlskan å Tranan, Lusa-Katrinan å Fli-
nan, Sköltan å Jorgåmman, Lusse å Lejalaun å Magnusa Bajnta.

*Uggeskri lönn-
krögeri
Långhult brän-
neri.*

Säkerligen var här en skön samling och Pålsson förklarar orsaken till namnen.

Pårran, kallades så för att hon var så lockig i ~~håret~~ håret, vilket hon emellertid ej vårdade utan hon var så "pärri", som man sade. Var där någon, som var ruvsig i håret brukade man säga, "de e en räkti pårra,

även pårrhöna!" Förutom detta namn kallades hon också för Trollpackan, ty man nästan trodde att hon kunde trolla. En gång hade man resonerat om henne på ett skäktegille och då hade någon sagt, att hon var en trollpacka. Detta hade hon fått veta. En tid efter mötte hon en, som skulle köra till Stehag med sten. När hon mötte pojken sade hon: "I da går de ente löcklit får du mödor en trollpacka!"

När pojken kört ett stycke tappade han bakkärran till vagnen, för han hade tappat den nagel, som höll kärran fast i den s.k. långvagnen. När han sedan kom till den plats där han skulle ~~läsa~~ stenen försökte han elva gånger, men det var omöjligt, att han kunde få denna att bli ligande på vagnen, utan han fick köra hem med oförrättat ärende den dag. Innan han kom till Vättseröd där han tjänade hade han tappat en annan sak, som sagesmannen ej mindes, vad det var, och från den dagen, ~~va~~ var hennes rykte, som trollpacka fastställt i orten. Det var förr en

Pårran

Trollpackan

*När pojken
mätte troll-
packan.*

allmänt utbredd tro, att om man skulle ut på någon resa eller i något viktigt ärende och man först mötte en "käring", så skulle det ej gå bra, och var det någon, som var särskilt illa känd, var tron därpå så mycket starkare.

I detta fallet var orsaken till pojkens missöde med den sten han skulle lasta på ~~x~~ vagnen den, att det småregnade och frös på, så stenen var så hal, att den ej kunde bli liggande på den ganska smala vagnen, och det var denna naturliga sak, som togs för ett verk av gumman han mött.

Dahlbäckorna voro tvenne systrar, ~~som hette~~ Dahlbäck. De voro lite konstiga. De bodde i Hallaröds fattighus och voro ständigt osams.

Skottan kallades så, för att hon hade en broder, som var ovanligt liten och vanskapt. När han skulle hämta eller utföra brukade han säga: "Ja ska snart skätta ätted!" och därför rick han heta Skotten. Sedan döpte de systemen till "Skottan!"

Galtan kallades så för hon var halt och var känd för att vara mycket stygg.

Odran kallades så, för att hennes man hette Per Oder. Hon var känd för att vara ovanligt "pjasked", varmed menades att hon ej var duktig till

Dahlbäckor,
na

Skottan

Galtan,

Odran

arbete. En gång var det någon på ett skåktegille, som sade: "Kan ni tro, att i gaur kväll to Odran lived au se!" Där blev tydligen stor bestörtning, och när man talat om det en stund, sade den, som berättat det "Ja de e sannt, ja sau ed säl, men de va ångelived!"

Detta knep eller kanske rättare denna ordlek var ganska vanlig på landet och när man då var i den största indigationen kom det då, vad för slags liv det var, och att det ej alls, var frågan om självmord. Nollan kallades så, för att mannen hette Arnold.

Åskan bodde i närheten av Dagstorpssjön, men på den orsaken till detta namn var, visste sagesmannen ej.

Väskan var puckelryggig och hade i uppdrag, att bära posten mellan Munkarp och Höör och då bar hon en väska på ryggen, vilken blev upphov till namnet.

Kärran bodde i ett hus, som kallade^f Kärrhuset och fick därför namn efter detta.

Lean kallades så, för att hon bodde i ett hus, som hette Leahultet.

Dahlskan kallades så, ty hon hette Dahl till efternamn. Hon var skräddare och strykerska. När något arbete ej var till belåtenhet och man påpekade detta, sade hon: "Ja har vad i Malme, så ja ved här harrana"

*Wollan**"Åskan"**Väskan**"Kärran"**Lean**Dahlskan**Vänd*

har ed i stan, och därmed fingo de låta sig nöja.

Tranan bodde i Esperöd och kallade så, för att mannen hette Tranberg.

Lusa-Katrinan hade sju eller åtta barn utom äktenskapet, som församlingen fick försörja. Hon hade fått sitt namn, för hon var alldeles för störd av ohyra.

Flinan kallades så efter mannen, som hette Flint.

Sköltan efter mannen, som hette Sköld.

Jorgämman var barnmorskan.

Lusse sålde tvåstyverskakor för tio äre, men så fingo de, som betalade detta pris, en sup till på affaren. Hon gick till Höör för att göra sina uppköp av kakor och hade ett kopparkrus med sig, som hon sade sig skola förvara kakorna i, men i detta köpte hon i stället brännvin. Detta sålde hon sedan hemma och hade på så sätt ett litet lönnkrögeri.

Lejaluan sålde gökar och hade ett gästgiveri i miniatyr i sitt hus på Esperöds fälad. Antagligen var hon känd för, att vara stygg eftersom hon fått detta namn.

Magnusa-Bengta kallades så, för hennes far hette Magnus.

En kallades Randuskan för hennes far hette Randu. Hon sålde brännvin och kakor ~~xxx~~ till de arbetare, som arbetade vid Ringsjösänkningsen, men

Tranan

Lusa-Katrinan

Flinan

Sköltan

Jorgämman

Lusse

Magnusa-Bengta

Randuskan

blev upptäckt och åtalad och dömd till vatten och bröd.

XI.

När Ola Månsson i Månstorp lurade Anders Dyberg.

/p/
En person vid namn Anders Dyberg i Tockar gemenligen kallad Tocken, efter gårdsnamnet, skulle en gång gå till Hallaröd och köpa ättika. När han kommit ett stycke på vägen mötte han Ola Månsson i Månstorp. Denne stannade och frågade var han skulle gå. Dyberg svarade: "Jo, de vell si fruentemmoerna har skeckad me åsta å köba ~~äddikax~~ äddika." Nu for spjuvern i Ola Månsson, som visste att Dyberg ej var så snabbtänkt och han sade: "Ja, de gjore mina fruentemmor i gaur å ja köpte, men ved du va? Den va sur!" vartill Dyberg svarade: "De vell si, de va bra du sa me de, då köbor ja engen!" (Han trodde att O.M. menade att ättikan var skämd.) Ola Månsson hade väl ganska svårt för att hålla sig för skratt när han sade: "Nä, de gör du rätt i, nu kan du fau aga mä ~~mehen~~ me hem", och det gjorde han. När de kommo till Tockarp, sade Dyberg: "Nu kan du gau mä me ing å fau en mällommaulare (snaps). När de kommo in frågade gumman efter ättikan och Dyberg svarade helt oskyldigt: "De vell si Anna, Ola sa att äddikan va sur å då fraugte ja ente ätte å köba nån," vartill gumman, som var mera kvicktänkt svarade

"Ja de e klart den e sur, men se du har då allti vad ett fä!"

Att Ola Månsson hade roligt och berättade historien, säger sig själv, och naturligtvis skrattade man åt den godtrogne Dyberg .

XII.

Häggan och Pjäxan.

Av någon anledning har jag kommit att överhoppa tvenne av Hallaröds-gummorna nämligen Häggan och Pjäxan.

Häggan hade fått sitt namn av att mannen hette Hägg och Pjäxan av att hon på något sätt förbytats skodon.

Såsom av ovanstående framgår var det icke mycket, som skulle till för att skaffa en person ett öknamn.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Häggan och
Pjäxan.*